

УДК: 141,7: 323.21

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-71-2-52-61>

Туренко Олег Станіславович,
доктор філософських наук
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4653-4731>

СПОРТИВНА ТЕОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ Х. ОРТЕГИ-І-ГАСЕТА

Інтерпретується спортивна теорія держави Х. Ортеги-і-Гасета, її онтогносеологічні та соціально-історичні засади. Стверджується, що спортивна теорія походження держави іберійця є елементом і обґрунтуванням концепцій раціовіталізму й перспективізму. Походження держави є амбівалентним процесом – результатом ірраціонального життєвого запалу, пробудження творчо-еротичної наснаги юнаків, що присвятили себе спортивно-аристократичному типу життєдіяльності, та сталих суспільно-економічних процесів, певної історичної зрілості народу, високої соціальної еластичності суспільних прошарків. Процес державного утворення проходив в агоні – стихійно-змагальній атмосфері самовдосконалення всіх учасників боротьби. Водночас утворення держави супроводжувалося процесом формування нових світоглядних уявлень, які відкривали новий рівень раціоналізації суспільного життя і стали підґрунтям формування соціальної згоди між «віковими класами», чоловіками й жінками, кровноспорідненими родами, а також різними племінними об'єднаннями.

Ключові слова: Х. Ортега-і-Гасет; раціовіталізм; життя; перспективізм; спорт; агон; еліти; покоління; традиція; походження держави.

Поміж сучасних теорій походження держави спортивна доктрина Х. Ортеги-і-Гасета у філософсько-теоретичному дискурсі пострадянських країн залишилася не дослідженою. Подібний стан – «академічної тиші» [1, р. 285] – характеризує розробку ортегіанської теорії спорту в сучасній західноєвропейській соціально-філософській думці.

Зважаючи на факт низького рівня дослідження окресленого питання, автор визначає **мету статті**: інтерпретувати спортивну теорію держави Х. Ортеги-і-Гасета та виявити її онтогносеологічні й соціально-історичні засади. Відштовхуючись від цієї мети, автор прагне, по-перше, роз'яснити ключові елементи теорії мадридця. До них належать поняття «життєвість», «теорії еліт і поколінь», «концепція суспільного саморозвитку та еластичності», «теорія спорту».

Досліджували спортивну теорію іберійця такі вчені: Фернандо Алонсо, Девід Інґліс, Ісус Ілундайн-Агурруза, Хуліан Маріас, Сіґнал Мейер, Хосе Молінево, Нельсон Оррінґер, Хосе Перес, Ісус Санчо та інші.

Ключовими положеннями філософської доктрини Ортеги є концепції раціовіталізму й перспективізму. Перша затверджує думку, що людина за допомогою «чистого розуму» не може усвідомити всю багатогранність реальності й відмовитися від ірраціонального процесу утворення соціокультурних феноменів. Перспективізм виправдовує унікальність індивідуальної точки зору на життя, яка формується під впливом власної суб'єктивності та епохально панівної в суспільстві громадської думки. Обдаровані особистості пропонують

спільнотам новий погляд на обставини життя і дійсні речі, формують нові ідеї та уявлення і цим спрямовують рух народів до самовдосконалення і перевершення реальності.

Концепція раціовіталізму відштовхується від поняття «життя», яке має своє підґрунтя в Гегелевому терміні «дух» [2, р. 1062]. Для іберійця життя не є чисто біологічне явище, це спонтанне випромінювання енергії живими істотами. Його прояв – життєвість – є органічно-таємничою силою, яка імперативно репродуктує нові форми й стилі біологічного та соціального життя [3, с. 188]. Життя завжди «стихийне, буйне, неумисне. Це вільне виявлення нагромадженої енергії. Її сенс не в тому, щоб запобігти запитам, це не вимушений рух або тропізм, а вільна випадковість, непередбачений порив» [4, с. 39].

Життя виявляється у двох типах діяльності, ландшафтах чи етосах: спортивному – вільному імпульсі життєвої потенції [5, с. 361] – та утилітарному. Останній спрямований на результат, де мета перевершує засоби. Це є ознакою онтологічної недосконалості, оскільки надає значення доконечній цілі та зовсім позбавляє цінності життєвого процесу. А також тягне за собою звуження людської перцепції, обмежує горизонт сприйняття життя [6, р. 54]. Спортивний етос є протилежністю утилітарно-інструментального пейзажу, він пронизаний вільною енергійністю, веселістю і задоволенням. Завдяки цьому етосу, людське життя перемогло на планеті тому, що розчинило вузьку необхідність «у великій кількості можливостей, дозволивши будь-якій із них в разі краху бути містком до перемоги іншої» [4, с. 41]. У цьому випадку життєвість є творчим піднесенням над вузькою старою, інертною формою життя. Під впливом широкої перцепції і стихійності життєвість формує самобутній стиль видатних народів (семітів, римлян, германців) світу, започатковує нові суспільно-культурні інститути; історичні сценарії і навіть цивілізації.

Життєвість визначається фактом індивідуальності – конкретності людської унікальності [7, с. 70], завдяки якій будується все життя. Життєвість не є якимось вульгарним процесом, нашаруванням індивідуальних випадковостей, а є послідовністю складних історичних подій, що керуються волею традиції народу. У цьому сенсі іберієць помічає: «Народ Риму є певною сукупністю життєвих тенденцій, що мало-помалу розвиваються в часі. Кожна стадія цього розвою готувала ґрунт для наступної. Людське життя – це внутрішній процес; важливіші події не спадають і зовні на суб'єкт – індивід чи народ, а проростають з нього, як із насіння проростає плід або квітка» [5, с. 322].

Сутність життєвості виявляється в індивідуальних біографіях, в історії народів, їхній постійній взаємодії і цілеспрямованій експансії на світ – у прагненні здобути безсмертну славу своїми культурними та історичними зверненнями. Отже, життєвість розкриває метафізичний вимір людського існування у світі – його амбівалентну рису саморуху. З одного боку, кожна індивідуальність, кожний народ здійснює експансію, а з іншого – між індивідами й народами постійно відбувається альтруїстичний обмін, який формує суспільно-історичну єдність суперечливих сил. Тому життєвість є нескінченним саморухом, перемінністю – історією [5, с. 364].

Життєвість має чутливі, пристрасні виміри – від біологічних насолод до творчої наснаги й любові. У щаблях пристрасності до життя приховується могутня жага до розширення людських меж існування. І якщо людина самовільно звужує свої обрії прагнень і залишається в межах звичного, застарілого, то це означає стан занепаду життєвих сил. Це згасання потягу до поширення себе на світ і обмеження живої частки людського буття біологічним рівнем. Таке життя для людини неповноцінне, адже ця орієнтація звужує духовний горизонт людських прагнень. Істинне життя людини, навпаки, підштовхує її до поширення пристрасних обріїв, до досягнення вищих щаблів прагнень [8, с. 252].

Також життя має однорідну якість: воно завжди спрямоване в майбутнє; це вимір часу виступає ключовим параметром людського життя. Жити, зауважує Ортега, «це робити щось наперед, рухатись від теперішнього до близького майбутнього. Значить, для життя недостатньо резонансу минулого» [3, с. 155]. Відштовхуючись від минулого, людина приречена на вибір свого майбутнього. Кожен у будь-який момент повинен вирішувати, що він буде робити й ким він стане в майбутньому [9, с. 245]. Вірний життєвий вибір майбутнього може створити з пересічного індивіда героя або шляхтича, що створює нові

аксіологічні феномени. Для цього він мусить стати лучником – людиною «у добрій спортивній формі», яка спрямована до власної мети.

Ортега точно додержувався елітарної концепції культури. Він стверджував, що творцем усіх культурних феноменів є не народ, а особистість, що здолала певний застарілий стиль життя спільноти й запропонувала нову формоутворюючу ідею. Креативна особистість є героєм, що прагне досягти нереального. Тому життя героя є вічним супротивом звичайному й загальноприйнятому. Героїчні пригоди, наголошує іберієць, це завжди порушення традиційного порядку речей; це створення чогось нового. Герой, спираючись на власний суб'єктивізм, опротестовує гнітючу дійсність і перетворює її [10, с. 170], формує стан агону (давньогрец. – *ἀγών*) – олімпійське змагання з подібними до себе, де головне не перемога, а ризикована боротьба «на максимумі», що веде до самовдосконалення.

Здебільшого герой є войовничим юнаком (Recke) [4, с. 48], представником нового суспільного покоління. За теорією мадридця, між поколіннями відбувається боротьба за лідерство й владу. Зміна поколінь є однією із суспільно-історичних закономірностей, яка надає можливість змінювати суспільні уявлення і цим забезпечує позитивну динаміку спільноти. Утім не останню роль в структуруванні суспільства й формуванні політичного простору грає морально-інтелектуальна шляхта.

Що ж до консолідації первісних суспільств, то мадридець уважав, що вони формувались історично – спонтанно, без попередньої згоди народу. Спільноти внутрішньо «співіснують» із своїми елементами – родинами, угрупованнями, корпораціями. Суспільство формується самим фактом співіснування, яке неминуче виробляє звичаї, право та владу. Співіснування вимагає від усіх наслідувати вироблені традиції і тим самим формує «спільника» – того, хто йде поруч, іде слідом, послідовника [11, с. 205].

До того ж суспільство є цілісною сукупністю ідей, тлумачень про світ, що формують приховану систему обов'язкових уявлень – традиційних норм. Суспільні уявлення складаються в систему епохальних переконань, які є для людини часткою життєвих обставин, що панують і правлять членами суспільства. Тому суспільні уявлення визначають долю як індивідів, так і суспільства [9, с. 247]. Зі свого боку, суспільство усупільнює людину, домагається, щоб колективні переконання стали індивідуальними, а право людини на власні судження забороняється або проходить довгу процедуру суспільної адаптації [12, с. 166]. Таким чином, ортегіанство трактує суспільство як звід інтелектуальних, політичних, технічних, ігрових, розважальних звичаїв [13, с. 463] – традицію.

Великі спільноти виникають на основі невеликих кровних угруповань – орд, які живуть у своєму усамотненому, внутрішньому, самодостатньому світі. Їхнє ізольоване життя порушувалося випадковими торговельними контактами із сусідами. Поступово ці контакти збільшувалися, і це руйнувало замкнутий характер спільнот. Наступала доба зовнішнього співжиття, яка призвела до того, що кожна спільнота сформувала два роди співжиття: внутрішній і зовнішній. До внутрішнього життя належали право, звичаї і релігія спільноти, до зовнішньої форми – торговельна та військова експансія. Притому два роди співжиття повинні бути поєднані «соціальною еластичністю». Останній є станом компактного й динамічно-аккумулятивного процесу передачі знань, енергії та інтересів одного роду діяльності іншому, різним суспільним верствам. Проте в якийсь час ці дві форми співжиття повстають одна проти одної. Цей стан конфронтації зумовлює процес створення держави, яка, згідно з теорією Ортеги, може виникнути за умови зрілості суспільства, його складного соціально-економічного устрою, співпраці й злагоди соціальних прошарків, їхньої традиційної сталості. Але первісний процес виникнення держави відбувається автономно від суспільних процесів, в іншій історичній площині – це певне перевищення реальності.

Ландшафт спорту Ортега розробляв у працях «Дон Кіхот у школі» (1919), «Спортивне походження держави» (1924), «Спортивний сенс життєздатності» (1926), «Вступ до книги Йебса "Двадцять років повновання"» (1942) тощо. Іберієць відштовхувався від ніцшеанської доктрини агону (боротьба заради самоперевернення форм життя) аполлонівського порядку та діонісійської доінтелектуальної сили (курсив мій. – *О. Т.*) [2, р. 1064].

Спорт розглядався мадридцем значно ширше, ніж утилітарно-модерне усвідомлення цього явища – культ здорового тіла в добу мас. Ортега переконаний, що спорт має найдавніше коріння; найближче до першого виду діяльності людини – полювання, яке надало мисливцю нових, не звіданих раніше антропологічних якостей. На думку П. Гонсалеса, цією якістю є пильне ставлення до життя, яке включає вимогу – відчувати благоговіння і дивування власним існуванням і світом. Цю вимогу П. Гонсалес визначає як «екзистенціальну настороженість». Вона не дозволяє людському існуванню поринути в конформізм і виховує пильність і настороженість щодо жорстоких умов існування [14, с. 395–396]. Тому мисливець, а за ним воїн-спортсмен, завжди виховує в собі аскетичні якості, перебуває в стані натхненного очікування небезпеки.

Для іберійця спорт є ландшафтом бурхливого творчо-стихійного джерела життя. Це напружено амбівалентний спосіб життя. З одного боку, це життя «на межі», стан ризику й очікування смерті, а з іншого – безтурботно-спонтанний, ігровий і радісний вид діяльності, що надає людині вищу насолоду реалізації життєвих сил, близьку до еротизму. Як покликання спорт виявляє очевидність людського «Я» в трансцендентних проявах біологічної природи й змушує спортсмена відмовитися від утилітарної мети життя, поринути в завзяту діяльність, де немає «життєвих обставин», «зовнішніх зобов'язань», а існує лише власна суб'єктивність. Спорт – це стан доброзичливості та життєрадісності, жартівливе зусилля, що «відмінне від праці, не нав'язане, не переслідує користь, а проявляється вільно, як розкіш, яку нам подобається собі дозволити, яка приємна сама по собі» [15, с. 112]. Життєрадісні й доброзичливі зусилля (певний стан духу) в античному світогляді є, на думку Ортеги, свідомим вихованням якостей олімпійця Юпітера. Однак мадридець звертає увагу, що у своїх пізніх працях Платон «грав» двома словами *paidéia* («культура») та *paidía* («дитячість», «гра», «жартівливість», «життєрадісність»). Це надає йому змогу зробити висновок, що спорт породжує і плекає античну культуру, за якою слідом іде більш точний і розважливий стан духу, стан мислення – філософія і політика.

Спортивна діяльність культивується вибраними, які живуть у суворій дисципліні, конкурентному напруженні, спрямуванні на досягнення найкращої форми. Це стан агону, який, на переконання Ф. Ніцше, пронизаний жорстокістю, а з іншого боку, прагненням до згуртованості всіх суперечливих елементів у *Єдине* (курсив мій. – О. Т.). Елементи агону – жорстокість і прагнення до єдності – є незгубними ознаками життя, основою його подальшого покращення [16, р. 342]. Ними можуть користуватися тільки найкращі, які перевіряють себе ризикованим досвідом, наприклад, в іспанській культурі це ритуальний біг із биками (*Encierro*). На думку І. Ілундайна-Агуррузи, в ортегіанській теорії *Encierro* розкриває стан потужного задоволення ризиком, де формується новий погляд на життя, яке в мить ритуалу стає низинним, а виконавець ритуалу постає над життям, наслідуючи весь його енергійний потенціал [6, р. 55]. Саме такий стан стає головною ознакою воїнів-спортсменів, завдяки якому вони отримують нову точку зору на застаріле, на суспільну звичаєвість і метафізичні засади нових соціальних архетипів, які прагнуть здійснитися в реальності.

Спортивна форма життя інтерпретується іберійцем не стільки фізичною вправністю, скільки майстерністю вести публічні дебати, знаходити загальні принципи єдності й затверджувати суспільне порозуміння. У цьому сенсі Н. Оррінгер зауважує, що мадридець затверджує думку, що спорт своїми дисциплінарними правилами та корпоративними згодами продукує основу афінської політичної системи – публічні дебати щодо насущних питань усієї спільноти, які відбувалися в агоністичному захопленні й формували громадську думку [17, р. 274]. Така традиція інтелектуального агону в ортегіанстві затвердилась із часів Платона й була «наукою аристократів», «наукою спортсменів», вільних людей (*eleútheros*), які не визнавали роботу як вид діяльності [2, р. 1072]. Публічна дискусія є змагальним пошуком нової точки зору на реальні обставини життя, що повинно завершитися перевершенням старого уявлення і затвердженням нового мисленого порядку.

Спортивну версію походження держави Ортега базує на герменевтичній реконструкції давньої історії Греції та Риму, на їхніх легендарних сказаннях і обрядах, на сучасних йому історичних і етнографічних розвідках (курсив мій. – О. Т.). Він розпочинає свою теорію з

ознак головного суб'єкта дії – юнацтва, яке сповнене ідеалізованого збудження, безтурботності та товариської вірності щодо групи одноліток. Юнак «вже не живе в собі і для себе; особисті відчуття і бажання в нього відсутні, їх поглинає анонімна особистість групи, здатна мислити і відчувати за неї. Тому отроцтво і юність – пора дружніх відносин. У цьому віці людина зі своєю ще не сформованою індивідуальністю живе серед нерозлучного, не розіллеш водою рою хлопчиків, що несеться туди, куди його гонить вітер по саду існування. Цю неперевершену пристрасть до спілкування я називаю інстинктом одноліток» [4, с. 43].

Ключовою пристрастю групи одноліток, їхнім інстинктом є цікавість до жіночої статі, невиразне уявлення про жіночу приналежність. Еротичне збудження виникає в групі раніш, ніж в окремого юнака. Воно є першою підозрою про запаморочливе зачарування, що приховується у вимогливому, романтичному, рицарському суперництві чоловіка із жіночою непоступливістю.

Юнацькі товариства існували в різні часи. Але свою історичну місію воно виконало в первісні часи людства – у добу відсутності будь-якої суспільно-політичної організації. Річ у тому, що в якийсь час первісна «орда» починає неухильно чисельно збільшуватися, що стало основою формування племені. Зі свого боку, первісні племена поділяються на три соціальні групи: «вони не є в точному розумінні економічними,.. вони становлять групу зрілих чоловіків, молодих людей і старих. Інших відмінностей не існує, і, безперечно, також відсутня сім'я. Відсутня такою мірою, що всі члени юнацької групи називають один одного братами, а всіх членів старшої вікової групи називають батьками. Отже, маємо, що перша громадська організація поділяється не на сімейні осередки, а на те, що було названо “віковими класами”» [4, с. 43].

Особливо іберієць підкреслює дві тези. З першої відомо, що в племінному житті юнацький клас домінував над класом старих. Згідно з другою, юнацька орда була єдиним організованим класом племені. На питання, як сталося, що юнаки організували плем'я, він відповідає такою історичною реконструкцією.

У якийсь період демографічне зростання призвело до більш щільного поселення різних племен, надалі їхня комунікація зростала, юнаки одного племені все частіше зіштовхувалися із жінками чужого племені. Тим часом усередині якогось племені виникає невелике юнацьке об'єднання, члени якого жадали діяти. Неминуче, засвідчує мадридець, серед юнаків «з'являється один темпераментної вдачі – чи то зарозумілий, чи то сміливий, чи то розумник, – який пропонує жажливу зухвалість. Самі не розуміючи чого, всі відчувають дивну і загадкову неприязнь до єдинокровних родичок, з якими вони мають стосунки в орді, до своїх жінок – і нездоланий потяг до інших жінок, їм незнайомих, яких не бачили або бачили мигцем. І тоді відбувається грандіозна подія в людській історії, яка мала неймовірні наслідки: вони вирішують викрасти дівчат із чужої орди» [4, с. 44]. Ця ідея породила багатівкове переконання – жіноча доля бути вкраденою [18, с. 93].

Однак справа викрадення дівчат виявилася доволі складною, тою, що потребує створення ще не дійсних у первісному суспільстві соціокультурних феноменів. По-перше, зазначене прагнення потребує, з одного боку, уміння битися, а з іншого – уміння захищати своїх жінок. Отож, на світ народжується війна як підручний засіб любові [4, с. 44]. Війна ж обов'язково потребує вождів і дисципліни. До цього слід додати, що війна породила ще новий тип людини – воїна. Його перцепція життя докорінно відмінна від інших членів племені: він зустрічає життя єдиним ковтком, сповненим страхами й бідами. Природа воїна «визнає їх настільки притаманними життю, що не бачить у них нічого збиткового, віддає їм належне і замість того, щоб намагатися уникнути їх усіма правдами й неправдами, приймає їх. Ця готовність ризикувати не щоб уникнути, а в ім'я безпеки» [19, с. 122].

Слідом за війною і новим типом людини виникають нова форма авторитету, позитивний закон і новий тип соціальності. Хоча, стверджує дослідник, «єдиноначальність і дисципліна приносять із собою єдність духу, спільну турботу про всі ключові проблеми. По суті,.. асоціація юнаків починає схилитися перед потойбічними силами, здійснювати церемонії і ритуали» [4, с. 44].

Навіть більше, необхідність жити разом і здійснювати спільні церемонії зумовила появу першої великої наземної будівлі – «дому холостяків». Він, на думку Ортеги, значно старіший, ніж родинний дім. «Дім холостяків» стає першою зведеною людиною спорудою, у стінах якої готувалися до військових експедицій, співали, випивали й вдавалися до бурхливого спільного розгулу.

У племені «дім холостяків» отримав табуований статус – престарілим чоловікам, жінкам і дітям під страхом смерті заборонялося входити в нього. Його мешканці створювали таємне товариство із залізною внутрішньою дисципліною, де посиленням тренуванням культивуються життєво важливі військові й мисливські навички. Таким чином, завершує свою теоретичну схему іберієць, справжнє політичне угруповання – «це таємниче товариство, навіть якщо воно є місцем для розваг і пиятики, водночас якраз там починають вправлятися в релігійному і спортивному аскетизмі. Адже... Askesis – це розпорядок життя атлета, що складається з тренувань і помірності. З цього випливає, що молодіжне казино, перший дім і перший розважальний «клуб» був також першою казармою і першим святилищем» [4, с. 44].

Завдяки поширенню «домів холостяків», зростанню їхнього впливу, затверджуються жорсткі закони взаємин чоловіків і жінок – перші закони про шлюб (екзогамія). Екзогамія зобов'язує шукати дружину за межами родинної групи.

Ортега переконаний, завдяки сексуальному занепокоєнню, виник новий тип людини – чоловіка-воїна, який прагнув битися за кохання. Тренована група воїнів складала надсуспільну організацію, яка мала всі важелі для домінування над членами племені. При цьому ця організація не мала унітарних функцій і керувалася спонтанною силою життєвості.

Однак інша частина племені страждала від юнацького свавілля. Тому клас престарілих членів племені теж розпочав процес консолідації. Виникає товариство батьків – сенат або герусія. Ці органи державного управління доби Античності визначаються мадридцем винесеними за межі реального життя організаціями. Це спільноти людей, які змогли дожити до шістдесяти років; вони перебувають на обрії смерті, тому є уламками життя. Сенат і герусія існують для збереження старих звичаїв і надають мудрі поради юнакам, які активно й зухвало діють в історії. Навіть більше, первісно, в архаїчну добу, під захистом сенату та герусії виникає перша матріархальна сім'я. Ці сім'ї, помічає філософ, «живуть разом із жінками і дітьми, в яких або немає чоловіків і батьків, або вони невідомі. Жінка шукає захисту у своїх братів і братів своєї матері, перетворюючись у центральну фігуру соціальної групи, що протистоїть «клубові» юнаків; так виникає перша сім'я – матріархальна, яка має реакційне, оборонне походження, протилежне державному» [4, с. 45].

Свою гіпотезу Ортега підкріплює відомими історичними фактами. Наприклад, давньогрецькі поліси та римські міста будувалися на певних архаїчних принципах, інституціях. Вони мали назви «філіація», «фратрія» й «гетерія». «Філіація» означає плем'я, але не товариство родичів по крові, а організоване угруповання воїнів. «Фратрія» означає братство, а «гетерія» – військо. Та ж тенденція помітна в германців, у яких існував термін *Gefolghaft*, що означає «адепт», усякий, хто слухняно йде за вожаком. Поза сумнівом, мадридець підкреслює, що відомі нам античні держави мають свої коріння в давніх інституціях, сформованих унаслідок ворожнечі й компромісу двох форм організації – юнацько-змагальної та батьківсько-матріархальної.

В афінському державному ладу й суспільних звичаях архаїчні інституції, завдяки раціонально вишуканим реформам, майже не збереглися. Але вони доволі чітко представлені в Спарті. Там, зазначає іберієць, під виглядом військової організації ми знаходимо «фратрію» в повному розквіті. Воїни живуть гуртом, але окремо від своїх сімей. Єдність їхнього культурного й військового співжиття символізують славнозвісні вечери... І не дивно, що саме тут локалізований міф про викрадення Єлени, яка спочатку була божеством, а потім перетворилася на «чужу жінку». Якщо хто захоче порівняти все, що відомо про військове життя лакедемонян, з будь-яким юнацьким товариством, що й донині існує в народів, названих первіснообщинними (наприклад, у масаїв), він буде вражений виявленим збігом» [4, с. 46].

Що ж до Риму, то в його суспільно-політичному житті архаїчних пережитків збереглося значно більше, ніж у давніх греків. Це пояснюється тим, що римська політична структура не тільки будувалася на прадавніх принципах, але й зберігала їх у релігійних інституціях. Так, найдавнішою формою державності вважаються курії (*Cures i Quirites* – «люди спису») – звичайнісінькі товариства благочестивих патріотів, що схиляються перед божествами, котрі оберігають місто. Поряд із куріями існували колегії і содалітуми – товариства священнослужителів та спільноти понтифікатів і авгурів.

Більш ретельно, спираючись на працю Т. Моммзена «Римська історія», Ортега розглядає священні корпорації, що мали назву *Salii*. Як і всі початкові інститути Риму, вони характеризувалися дуальною структурою, створеною двома палатами. Вони були присвячені культу Марса, який одночасно «символізує війну, землеробство і скотарство... У дні Марса салії влаштовували процесії, на яких відтанцювали первісний військовий танок. Звідси і назва – *Salii* – від *salire* – стрибати, танцювати. Старійшина кожної із палат, який танцював попереду решти, наче перед хором, називався *prae-sul*, той, хто танцює попереду, бо корінь *sul* – це той самий *sal* у слові *saltar* – стрибати. Звідси *ex-sul*, вигнаний, засланий; інакше кажучи, – той, хто перестрибує по той бік межі; звідси *in-sul-a* – гора, що стрибнула в море. Вони носили вбрання, яке тоді здавалося смішним, але то було не більш і не менш як прадавнє військове вбрання – одежа, яку до VII ст. до н. Х. носили патриції, – а також щити великих розмірів, що вийшли з ужитку. В Римі ці щити шанували якраз за те, що дані про їх походження були втрачені. Вони зберігались у приміщенні, яке називалось *curia saliorum*. Цицерон розповідає, що варто було хоч один раз спалахнути цій курії, тобто дому салій, як у його приміщенні був виявлений справжній жезл Ромула. Йдеться про зв'язок цього товариства із заснуванням римської держави. Спів – або *carmen saliare* – це гімн Марсу, назва і слова якого відзначались такою прадавністю, що ніхто в Римі вже їх не розумів... Отож, у товариства танцюючих воїнів ми відзначаємо всі ознаки первісного юнацького «клубу». І воно є пов'язаним з основою спільності, тобто держави римлян» (курсив мій. – *О.Т.*) [4, с. 47].

Далі мадридець звертає увагу на ту обставину, що коли римляни скинули своїх царів, вони зажадали повернутися до своїх первісних інституцій і встановили республіканський лад. Тоді над верховними правителями та найвищими представниками держави опинилися два консули. Етимологію цього слова іспанський мислитель бере в Т. Моммзена – «ті, хто танцює разом». Тобто лексема «консул» розкриває давній ритуал: два вожді танцюють у колі войовничої молоді, що співіснують у юнацькому товаристві. А приміщення, у якому вони танцюють, мало назву «курія». Ортега робить висновок, що остання інтерпретація цього слова «сама *curia-coviria*, інакше кажучи, спів-мужність, зібрання молодих чоловіків. Тому стає очевидно, що в забутому понятті корпорації саліїв ми виявляємо пережиток примітивних юнацьких «клубів», засновників державності» [4, с. 48].

Останнім аргументом, яким оперує іспанський філософ, є шлюбний звичай римлян – чоловік на руках заносив дружину у свій дім. Він вважає, що ця церемонія є відгомонам легендарного діяння Ромула зі співтовариством – викрадання сабінянок, яке було пов'язане із заснуванням Риму. Цей міфологічний мотив і звичай свідчить про те, що викрадання жінок чужої орди сформувало ідею моногамної сім'ї і підняло примітивну, кровноспоріднену спільноту на новий рівень суспільно-історичного розвитку – державний.

Висновки. Спортивна теорія походження держави Ортеги є елементом і обґрунтуванням концепцій раціовіталізму й перспективізму, а також певною альтернативою буржуазно-жіночої теорії договору.

Походження держави трактується іберійцем амбівалентно – як результат ірраціонального життєвого запалу, пробудження творчо-еротичної наснаги юнаків, що присвятили себе спортивно-аристократичному типу життєдіяльності та сталих суспільно-економічних процесів, певної історичної зрілості народу, високої соціальної еластичності суспільних прошарків. Процес державного утворення проходив в агоні – стихійно-змагальній атмосфері самовдосконалення всіх учасників боротьби. Агон позначається жорстокістю і прагненням до інституційного єднання, які заклали підвалини нового соціального порядку –

гетерогенної держави, де індивід мав більшу самостійність і свободу, ніж у попередніх гомогенних ордах.

Також утворення держави супроводжував процес формування новітніх, світоглядних уявлень, які відкривали новий рівень раціоналізації суспільного життя і культурно-військової експансії та стали підґрунтям формування соціальної згоди (*concordia*) між «віковими класами», між чоловіками й жінками, між кровноспорідненими родами й різними племінними об'єднаннями. До речі, з метою збереження нової форми соціального порядку та недопущення стану непорозуміння, розриву консолідації соціальних одиниць (*discordia*), усі суспільні верстви мусили зберігати соціальну еластичність і військово-ієрархічну структурованість, яку очолює представницький орган старих поколінь і представник юнацтва – військовий вождь. Новітні уявлення закріплювалися міфологічною традицією, святковими ритуалами та принципом державного насилля. Також утворення держави сформував новий антропологічний тип жінки – такої, що згодна на своє викрадення, підпорядкування володарю; що готова бути єдиновладною господинею в домі (лат. – *res private*) і чоловіка – аскетичного воїна, власника жінки й творця нового публічного простору (лат. – *res public*), нової форми сім'ї (моногамної).

З утворенням нової форми сім'ї, появи інституту приватної власності й держави чоловік досягав новітніх обріїв свободи – він отримував свободу від старого кровноспорідненого контролю, відносно соціальну можливість самостійно визначати своє майбутнє.

Перспективи подальшого дослідження проблеми є доволі масштабні та актуальні, оскільки Ортегова спортивна теорія походження держави зачіпає болісні питання сучасності: 1) спроможність еліт до агоністичного вироблення нових уявлень; 2) місце нових поколінь у сучасній модернізації політичної системи; 3) здатність соціальних верств до консолідації і збереження соціальної еластичності; 4) можливість формування нових типів державності тощо.

Список використаної літератури

1. Iñundáin-Agurrúza Jesús. (2014). José Ortega y Gasset: Exuberant Steed, Sport, Ethics and Philosophy, 8:3, pp. 285–314. URL : <http://dx.doi.org/10.1080/17511321.2014.981361> (дата звернення: 11.03.2020).
2. Sanco Conill Jesús. (2019). El sentido deportivo de la vida en la hermenéutica raciovitalista de Ortega y Gasset. Pensamiento, vol. 75, núm. 286, pp. 1061–1078. URL : <https://doi.org/10.14422/pen.v75.i286.y2019.003> (дата звернення: 10.03.2020).
3. Ортега-і-Гасет Х. Безхребетна Іспанія. Вибрані твори. Київ : Основи, 1994. С. 140–195.
4. Ортега-і-Гасет Х. Спортивне походження держави. *Філософська і соціологічна думка*. 1990, № 6. С. 36–48.
5. Ортега-і-Гасет Х. Тема нашої доби. Вибрані твори. Київ : Основи, 1994. С. 315–369.
6. Iñundáin-Agurrúza Jesús. (2016). Sports and disciplined Movement – paths to stimulating strivings. *Recerca, revista de pensament i anàlisi*, num. 18. pp. 49–72. URL : <https://www.researchgate.net/publication/303178658> (дата звернення: 15.03.2020).
7. Ортега-і-Гасет Х. Адам в Раю. Естетика. Філософія культури. Москва : Искусство, 1991. С. 59–82.
8. Ортега-і-Гасет Х. Дегуманізація мистецтва. Вибрані твори. Київ : Основи, 1994. С. 238–272.
9. Ортега-і-Гасет Х. Вокруг Галилея (схема кризисов). Избранные труды. Москва : «Весь Мир», 1997. С. 233–403.
10. Ортега-і-Гасет Х. Роздуми про Дона Кіхота. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012.
11. Ортега-і-Гасет Х. Две главные метафоры. Эстетика. Философия культуры. Москва : Искусство, 1991. С. 203–218.
12. Ортега-і-Гасет Х. Обобществление человека. Камень и небо. Москва : Грант, 2000. С. 164–166.
13. Ортега-і-Гасет Х. История как система. Избранные труды. Москва : «Весь Мир», 1997. С. 437–479.

14. Gonzales Blas Pedro. (2016). Perspicuity and Existential Alertness in José Ortega y Gasset's Meditations on Hunting. *Disputatio. Philosophical Research Bulletin* 5:6: pp. 395–403. URL : <http://hdl.handle.net/10366/132038> (дата звернення: 03.03.2020).
15. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? Москва : Наука, 1991. С. 51–191.
16. Tejada de Elías Francisco. (1966). El concepto del derecho de José Ortega y Gasset. *Anuario de filosofía del derecho*, N 12, pp. 37–52. URL : <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2060561> (дата звернення: 11.03.2020).
17. Orringer Nelson R. (1973). Ortega y Gasset's sportive vision of Plato: *Modern Language Notes*, Vol. 88, No 2, pp. 264–280. URL : <https://www.researchgate.net/publication/257408977> (дата звернення: 12.03.2020).
18. Ортега-и-Гассет Х. Джоконда. *Философские науки*. 1990. № 5. С. 93–99.
19. Ортега-и-Гассет Х. Наброски праздного лета. Камень и небо. Москва : Грант, 2000. С. 101–122.

References

1. Ilundáin-Agurruza Jesús. (2014). José Ortega y Gasset: Exuberant Steed, Sport, Ethics and Philosophy, 8:3, pp. 285–314. URL : <http://dx.doi.org/10.1080/17511321.2014.981361>.
2. Sanco Conill Jesús. (2019). El sentido deportivo de la vida en la hermenéutica raciovitalista de Ortega y Gasset. *Pensamiento*, vol. 75, núm. 286, pp. 1061–1078. URL : <https://doi.org/10.14422/pen.v75.i286.y2019.003>.
3. Orteha-i-Haset, Kh. (1994). *Bezhrebetna Ispaniia. Vybranni tvory* [Invertebrate Spain. Selected works]. Kyiv : Osnovy. S. 140–195 [in Ukrainian].
4. Orteha-i-Haset, Kh. (1990). Sportyvne pokhodzhennia derzhavy. *Filosofska i sotsiologichna dumka* [Sports origin of the state. Philosophical and sociological thought]. № 6. S. 36–48 [in Ukrainian].
5. Orteha-i-Haset, Kh. (1994). Tema nashoi doby. *Vybranni tvory* [The theme of our day. Selected works]. Kyiv : Osnovy. S. 315–369 [in Ukrainian].
6. Ilundáin-Agurruza Jesús. (2016). Sports and disciplined Movement – paths to stimulating strivings. *Recerca, revista de pensament i anàlisi*, num. 18. pp. 49–72. URL : <https://www.researchgate.net/publication/303178658>.
7. Ortega-i-Gasset H. (1991). Adam v Rayu. *Estetika. Filosofiia kul'tury* [Adam in Paradise. Aesthetics. Philosophy of culture]. Moskva : Iskusstvo. S. 59–82 [in Russian].
8. Orteha-i-Haset, Kh. (1994). Dehumanizatsiia mystetstva. *Vybranni tvory* [Dehumanization of art. Selected works]. Kyiv : Osnovy. S. 238–272 [in Ukrainian].
9. Ortega-i-Gasset, H. (1997). Vokrug Galileya (skhema krizisov). *Izbrannye trudy* [Around Galileo (crisis pattern). Selected Works]. Moskva : «Ves' Mir». S. 233–403 [in Russian].
10. Orteha-i-Haset, Kh. (2012). *Rozdumy pro Dona Kikhota* [Reflections on Don Quixote]. Kyiv : DUKh I LITERA [in Ukrainian].
11. Ortega-i-Gasset H. (1991). Dve glavnye metafory. *Estetika. Filosofiia kul'tury* [Two main metaphors. Aesthetics. Philosophy of culture]. Moskva : Iskusstvo. S. 203–218 [in Russian].
12. Ortega-i-Gasset, H. (2000). Obobshchestvlenie cheloveka. *Kamen' i nebo* [The socialization of man. Stone and sky]. Moskva : Grant. S. 164–166 [in Russian].
13. Ortega-i-Gasset, H. *Istoriya kak sistema. Izbrannye trudy* [History as a system. Selected Works]. Moskva : «Ves' Mir», 1997. S. 437–479 [in Russian].
14. Gonzales Blas Pedro. (2016). Perspicuity and Existential Alertness in José Ortega y Gasset's Meditations on Hunting. *Disputatio. Philosophical Research Bulletin* 5:6: pp. 395–403. URL : <http://hdl.handle.net/10366/132038>.
15. Ortega-i-Gasset, H. (1991). *CHto takoe filosofiia?* [What is a philosophy?]. Moskva : Nauka. S. 51–191 [in Russian].
16. Tejada de Elías Francisco. (1966). El concepto del derecho de José Ortega y Gasset. *Anuario de filosofía del derecho*, N 12, pp. 37–52. URL : <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2060561>.
17. Orringer Nelson R. (1973). Ortega y Gasset's sportive vision of Plato: *Modern Language Notes*, Vol. 88, No 2, pp. 264–280. URL : <https://www.researchgate.net/publication/257408977>.
18. Ortega-i-Gasset, H. (1990). *Dzhokonda. Filosofskie nauki* [Gioconda. Philosophical Sciences]. № 5. S. 93–99 [in Russian].

19. Ortega-i-Gasset, H. (2000). Nabroski prazdnogo leta. Kamen' i nebo [Outline of idle summer. Stone and sky]. Moskva : Grant. S. 101–122 [in Russian].

Turenko Oleh,
Doctor in Philosophy
(Donetsk Law Institute of the MIA of Ukraine. Krivvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4653-4731>

SPORTS THEORY OF ORIGIN OF THE STANCE H. ORTEGI-Y-GASSETA

The theory of sport of H. Ortega-y-Gasset, its ont-epistemological and socio-historical principles is interpreted. The sports theory of the origins of the state of Ortega is an element and justification of the concepts of rationalism and perspective. The origin of the state is interpreted by the Iberian ambivalently – as a result of irrational passion, the awakening of the creative and erotic enthusiasm of young men who have devoted themselves to the sporty-aristocratic type of life and sustainable socio-economic processes, a certain historical maturity of the people, and the maturity of the people. The process of state formation took place in an agony – a spontaneously competitive atmosphere of self-improvement of all participants in the struggle. Agon is characterized by cruelty and the desire for institutional unity, which laid the foundation for a new social order – a heterogeneous state, where the individual had greater autonomy and freedom than in the past homogeneous hordes. The formation of the state also accompanied the formation of new, worldviews, which opened a new level of rationalization of social life and cultural and military expansion and became the basis for the formation of social harmony (concordia) between the "age classes", between men and women, between blood relatives and related tribes. connections. Moreover, in order to preserve the new form of social order and prevent a state of misunderstanding, break the consolidation of social units (discordia), all social strata had to maintain the social elasticity and military-hierarchical structure, which is headed by a representative body of the old generations and representative. The newest ideas were fixed by the mythological tradition, festive rituals and the principle of state violence. Also, the formation of the state formed a new anthropological type – women agreeing to their abduction, submit to the ruler and willingness to be the sole owner of the house – a private, and a man – an ascetic warrior, the owner of a woman and the creator of a new form of family (monogamous), with her cell – home. With the formation of a new form of family, the emergence of the institute of private property and the state, man reached the newest horizons of freedom – he was given freedom from the old blood-related control, a relative social opportunity to independently determine their future, and therefore the future of their people.

Key words: *H. Ortega-y-Gasset; rationalism; life; perspective; sport; agon; elites; generation; tradition; origin of the state.*

Надійшла до редколегії 10.04.2020